

13.01.2023

Med krig og corona tiltager hungersnød igen

Konflikt, klima og covid-19 sætter det globale fødevarer system under pres, med hungersnød og prisstigninger til følge.

Skrevet af

Ditte Brasso Sørensen

📞 +4561101115

✉ ditte@thinkeuropa.dk

Rasmus Egmont Foss

📞 +4561106288

✉ rasmus@thinkeuropa.dk

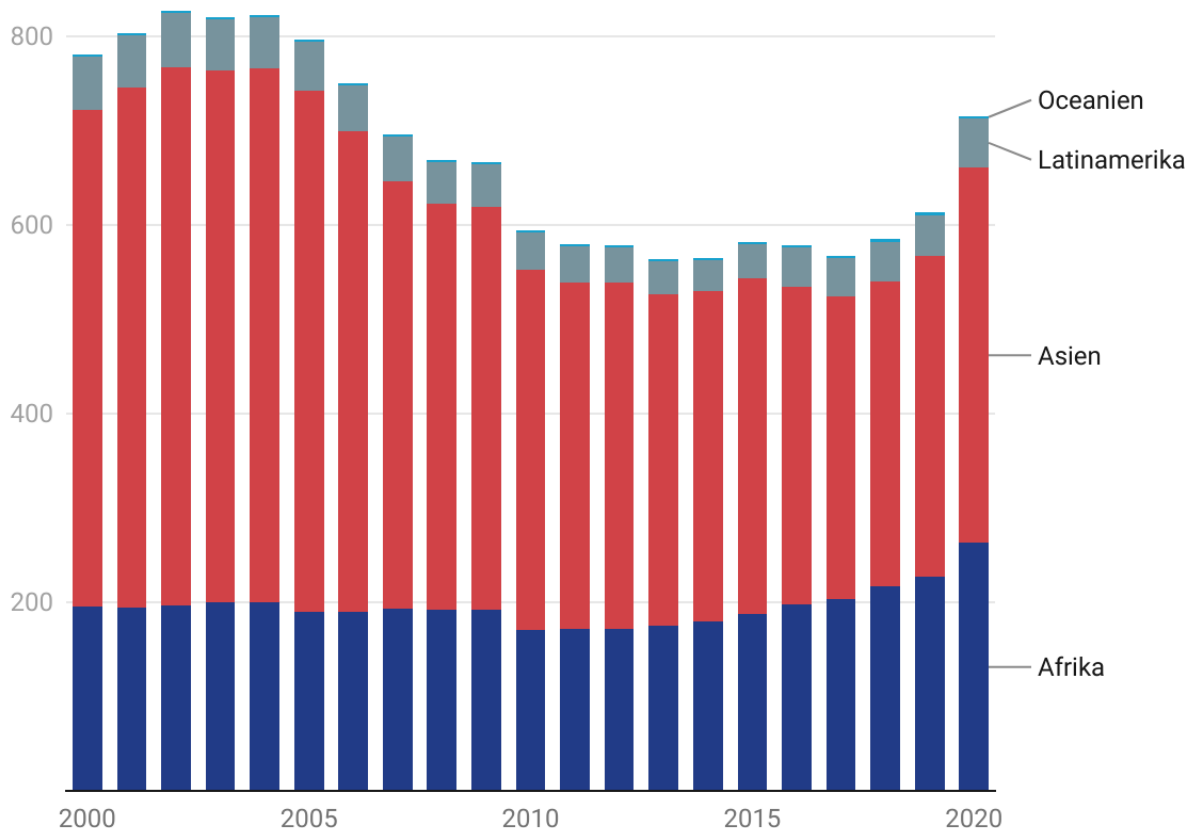
Introduktion

Gennem flere år er antallet af sultne maver i verden skrumpet og stagneret. Men siden 2020 er den langvarige trend mod mindre hungersnød med ét vendt på hovedet. Særligt i områder præget af konflikt, tørke og fattigdom stiger nu andelen af folk, der mangler mad. Allerede i juni [advarede](#) FN's generalsekretær António Guterres om, at krigen i Ukraine truer med "at frigive en bølge af hunger og nød uden fortilfælde, fulgt af socialt og økonomisk kaos".

Dette brief samler centrale tal om den truende fødevarekrise, de bagvedliggende årsager, samt hvordan den rammer Europa – og intet indkapsler krisen bedre end antallet af mennesker, der lige nu er i fare for underernæring og hungersnød:

Flere sultner...

Mennesker i hungersnød, millioner

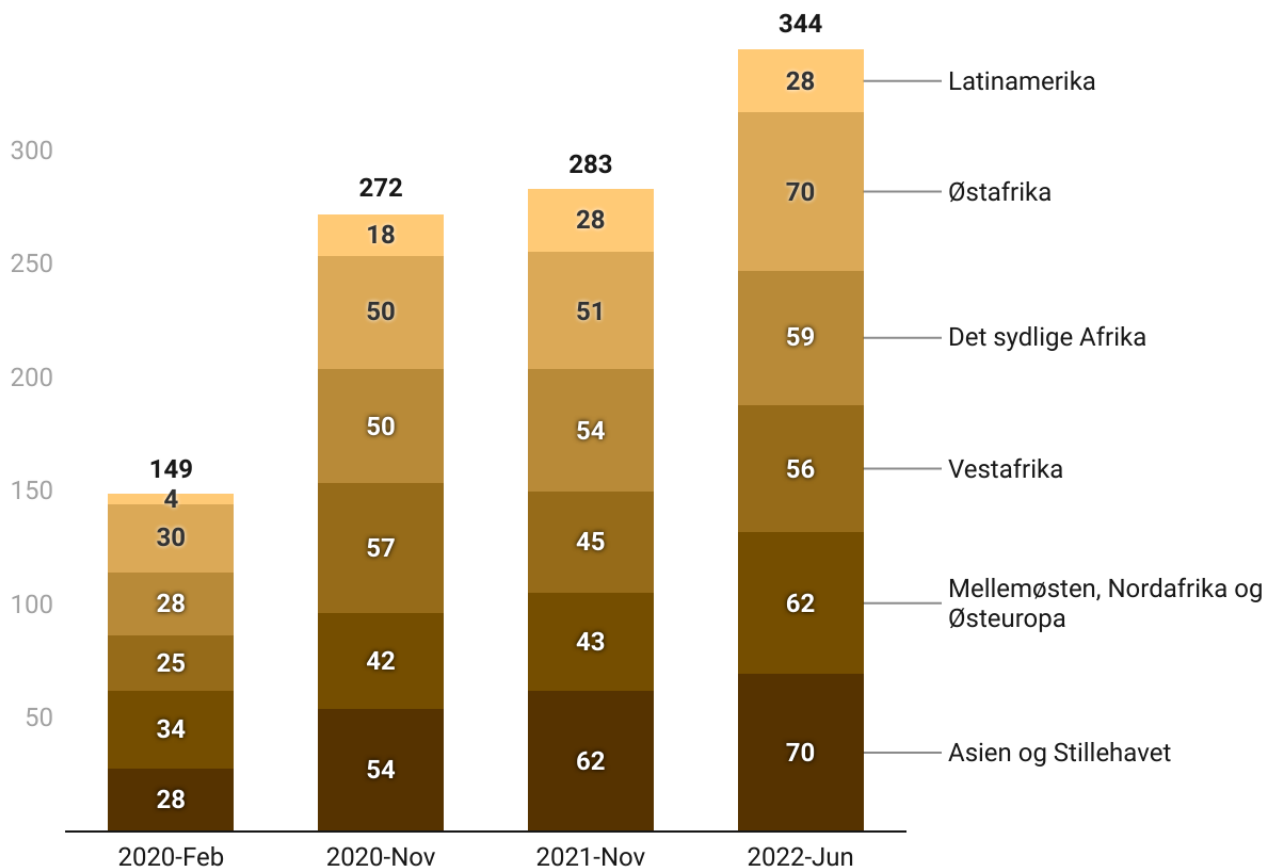

Hungersnød efter FAO's definition

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

...og krisen forværres

Mennesker i akut mangel på fødevarer eller i høj risiko, millioner

Kilde: World Food Programme • Lavet med Datawrapper

Efter Ruslands invasion af Ukraine den 24. februar er fødevarekrisen vokset, men den var en realitet længe før det. Allerede i 2020 udløste covid-19-pandemien en eksplosion af mennesker i hungersnød, et antal der ifølge World Food Programme blev næsten fordoblet i løbet af året.

Under pandemien blev udsatte grupper verden over ramt af et dobbelt pres: Indkomster faldt, og jobs forsvandt, samtidig med at fødevarer blev dyrere over en bred kam.

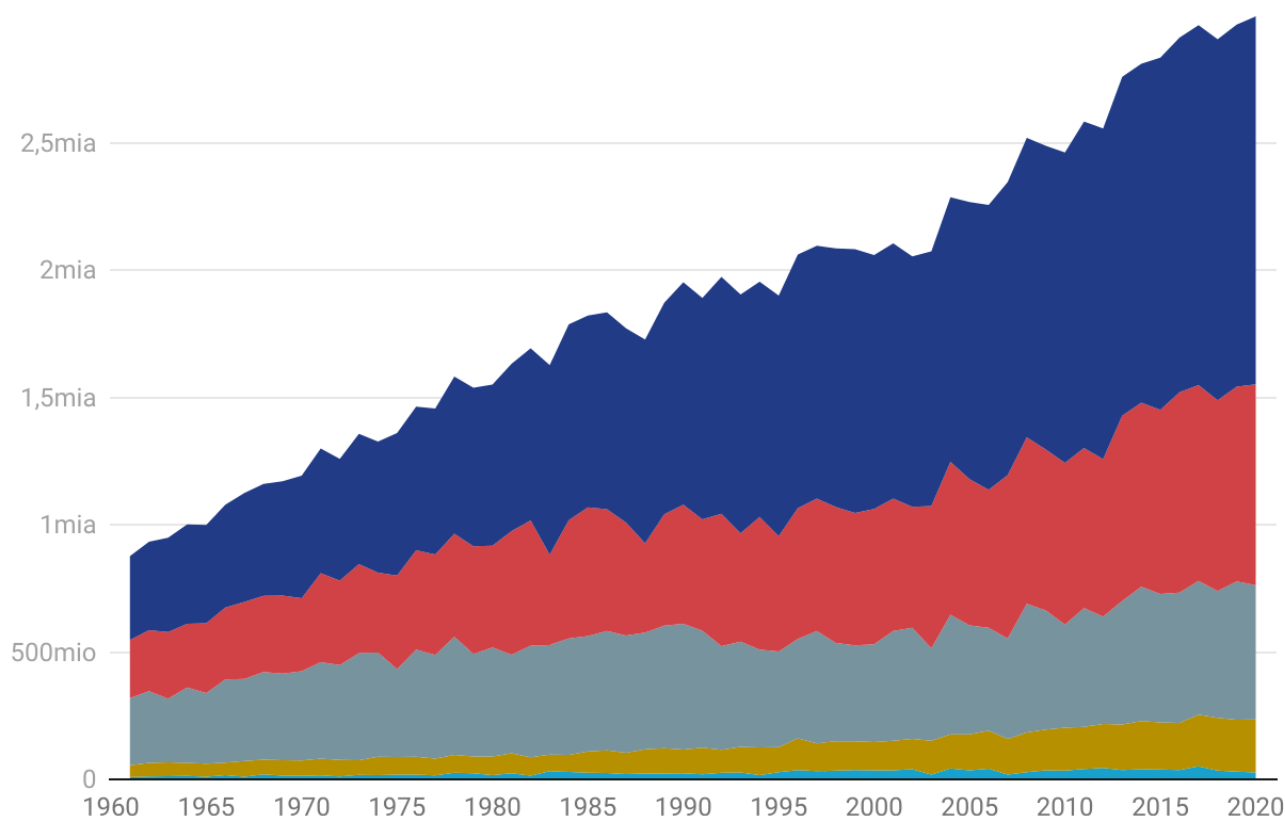
I 2022 er særligt mellemøstlige, øst- og nordafrikanske lande ramt af mangel på fødevarer. Flere lande i disse regioner er stærkt afhængige af import af fødevarer fra Rusland og Ukraine, især hvede. Samtidig er Etiopien og Somalia ramt af en usædvanligt hård tørke, og regionale konflikter er flere steder forværret i årets løb, fx i Nigeria, Den Demokratiske Republik Congo og Yemen.

Men den truende fødevarekrise skyldes ikke en faldende produktion af mad. Tværtimod er der aldrig blevet fremstillet så mange kalorier som i dag på globalt plan, hverken absolut eller relativt til den globale befolkning. Selvom klimaforandringer givetvis vil få alvorlige konsekvenser for produktionen af afgrøder i bestemte regioner, er de endnu ikke slået alvorligt igennem på kornproduktionen, heller ikke på det afrikanske kontinent.

Alle regioner producerer mere

Milliarder ton korn (ris, hvede, majs, etc.)

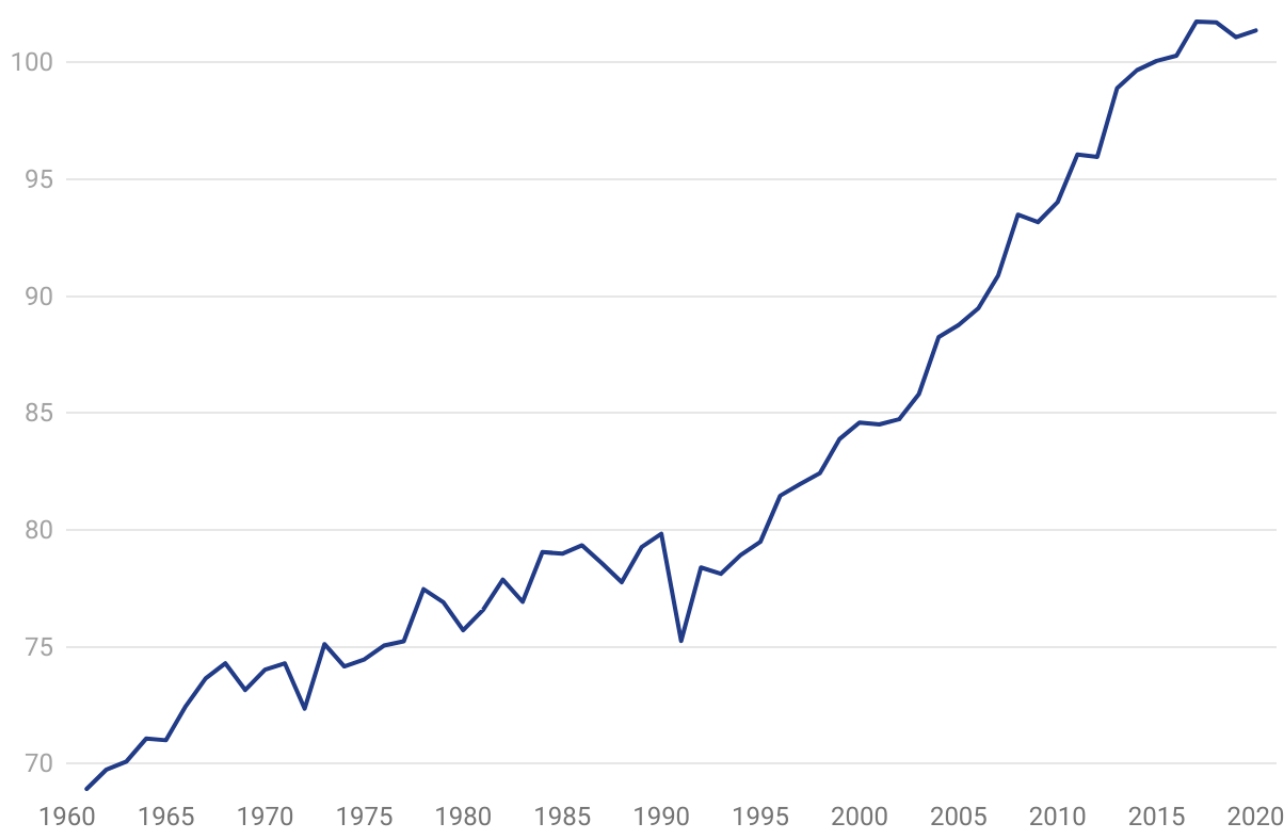
Afrika Europa Asien Americas Oceanien

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

Verden producerer mere og mere mad per indbygger

Indeks for global fødevarereproduktion per indbygger, hvor 2014-2016=100

FAOSTAT indeks

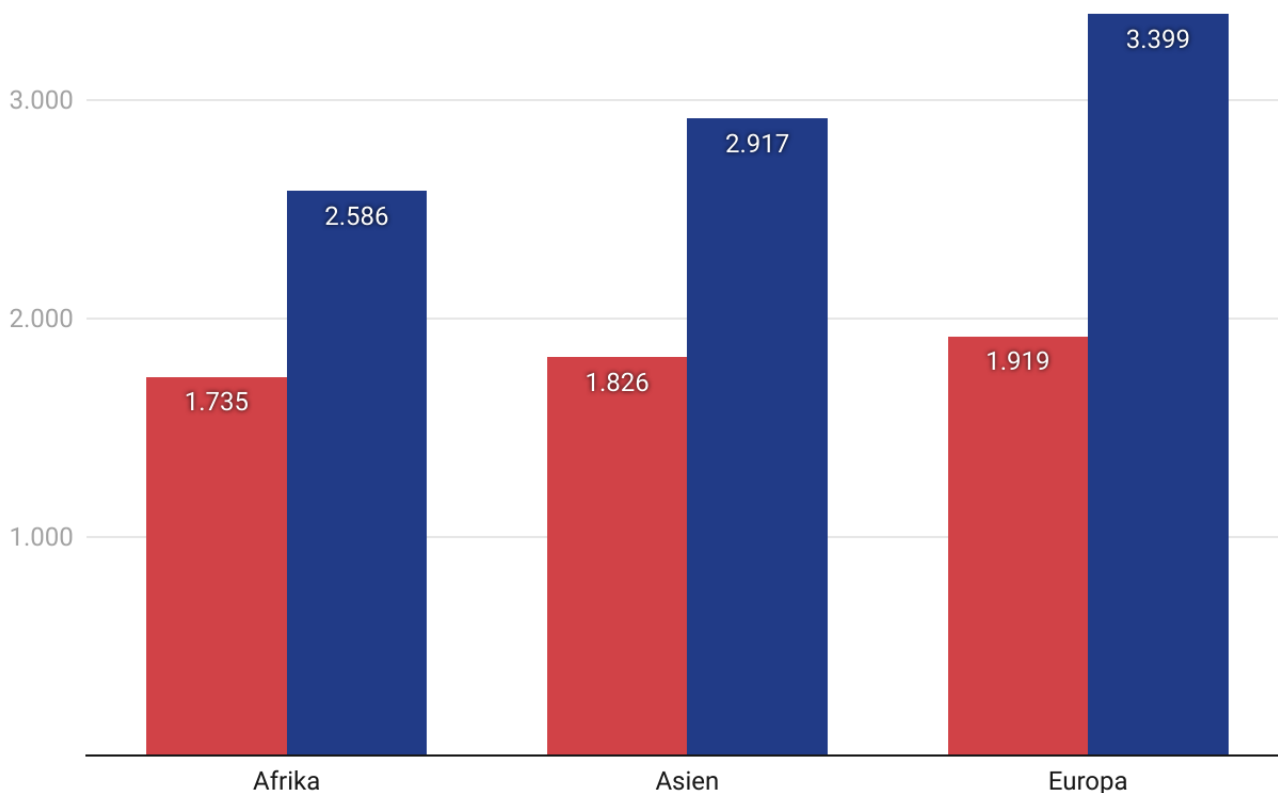
Grafik: Tænketanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

Det samlede udbud af fødevarer overstiger altså markant det reelle kaloriebehov på tværs af regioner som vist herunder. Derfor er problemet især et spørgsmål om tilgængelighed, distribution og pris.

Fødevareroverskud

Målt i kcal per indbygger per dag, 2019

■ Minimusbehov ■ Fødevarer til rådighed

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

I de følgende afsnit vil vi udforske tre dele af den politiske og økonomiske kontekst for manglen på billige fødevarer:

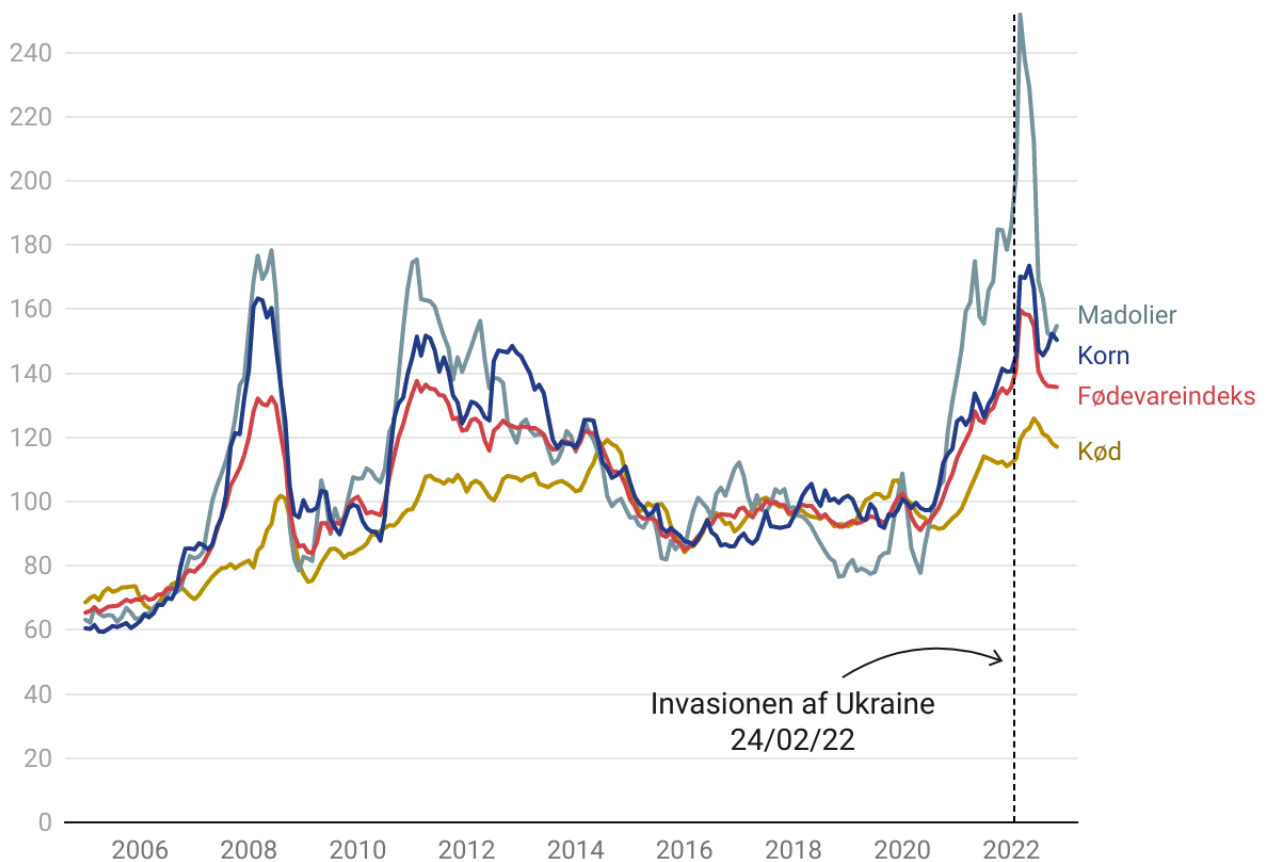
1. Konflikt, tørke og covid-19-pandemien har forstyrret det globale fødevaresystem og sendt priserne til vejrs.
2. Fødevarekrisen bunder især i anvendelse og distributionen af mad.
3. Den europæiske fødevareproduktion er afhængig af import af gødning og afgrøder.

Rekordhøje fødevarerpriser

På et globalt plan er det flere årtier siden, fødevarer har været så dyre, som de er i år.

Priserne er tilbage på niveauet før krigen i Ukraine

FAOs prisindekser for fødevarer

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAO • Lavet med Datawrapper

Indtil priserne begyndte at stige i efteråret 2020, lå de relativt stabilt i adskillige år efter de sidste fødevarekriser i 2008 og 2011. Men 2020 og 2021 bød på pres fra flere fronter samtidigt: Under coronakrisen blev forsyningskæder forstyrret, shippingomkostninger steg, og både forbrugere og nationer begyndte at lagre fødevarer af frygt for at [mangle dem senere](#). På samme tid førte La Niña-fænomenet i 2020/2021 til tørke i vigtige eksportlande, herunder Brasilien, Argentina, Ukraine, Rusland og USA, [hvilket pressede priserne op](#).

Ruslands invasion af Ukraine den 24. februar 2022 gav anledning til yderligere bekymringer om fremtidens fødevareforsyning. Særligt stigende gas- og oliepriser forplantede sig i systemet via højere priser på gødning og andre input i landbruget.

Krigen i Ukraine har bragt stor opmærksomhed på fødevarekrisen i europæiske og amerikanske samfund. For at bekæmpe de dystre profetier om hungersnødens konsekvenser gik G7-landene derfor i foråret sammen med FN, Verdensbanken og

Den Afrikanske Union om en Global Alliance for Food Security, der skal mobilisere penge til de hårdest ramte.

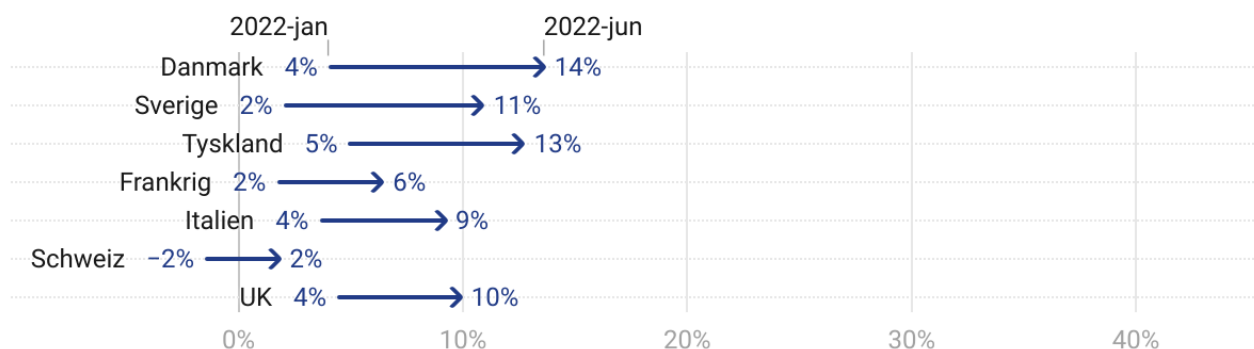
De seneste måneder er den indledende panik på markedet svundet ind. Engrospriserne er tilbage på samme niveau som før krigen, men stadig langt højere end før covid-19.

Detailpriserne er dog ikke fulgt med engrospriserne ned, og alle europæiske lande blev over sommeren blevet ramt af fødevareinflation.

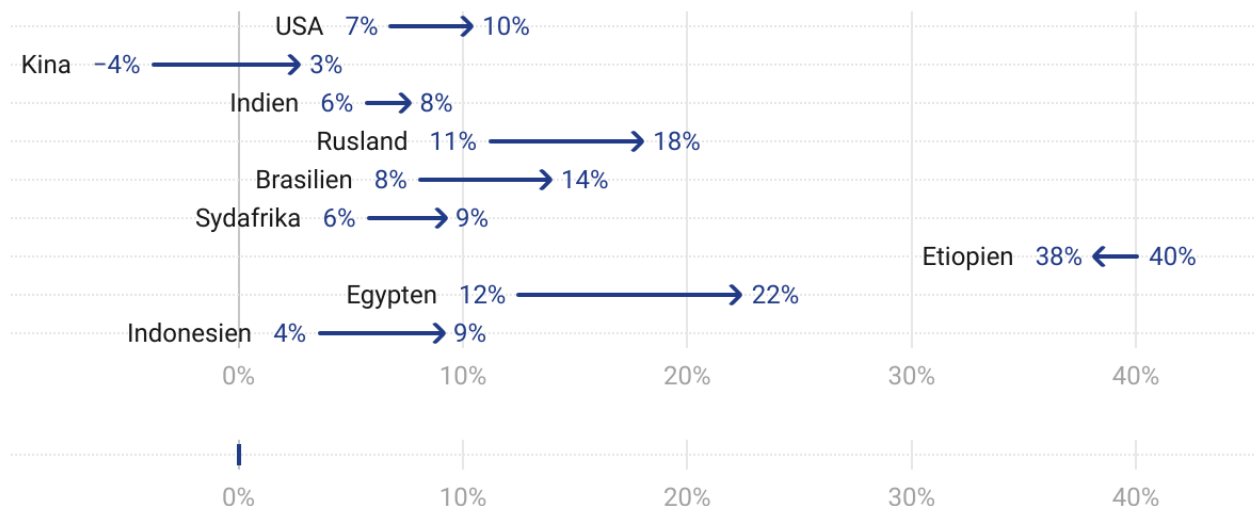
Højere priser er først kommet til Europa i 2022

Årlig inflation på fødevarer i udvalgte lande, januar og juni 2022

Europa

Udenfor Europa

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: Verdensbanken • Lavet med Datawrapper

I Danmark er vi begyndt at diskutere prislofter i supermarkeder og udskiftning af dyre tomater med billigere, blegere sorter efter usædvanligt høje prisstigninger på mad – men variationen mellem lande er stor. Hvor den danske fødevareinflation nåede 14 %

i juni, steg priserne på mad i Frankrig kun seks procent – og i Schweiz var de nærmest identiske med året før.

Når mad bliver dyrere, afhænger de konkrete konsekvenser især af, hvor stor en del af forbruget der dækkes af fødevarer. Her er [forskellen på tværs af verdensdele stor](#): I Danmark bruger vi ca. 14 % af forbruget på fødevarer, i EU som helhed er det 17 %, mens kineserne bruger 30 %, inderne 46 %, og etioperne bruger hele 54 % af deres forbrug på fødevarer. Det er en del af forklaringen på, at lande i Mellemøsten, Nord- og Østafrika samt stater som Afghanistan og Pakistan er blandt de hårdest ramte af stigende fødevarepriser.

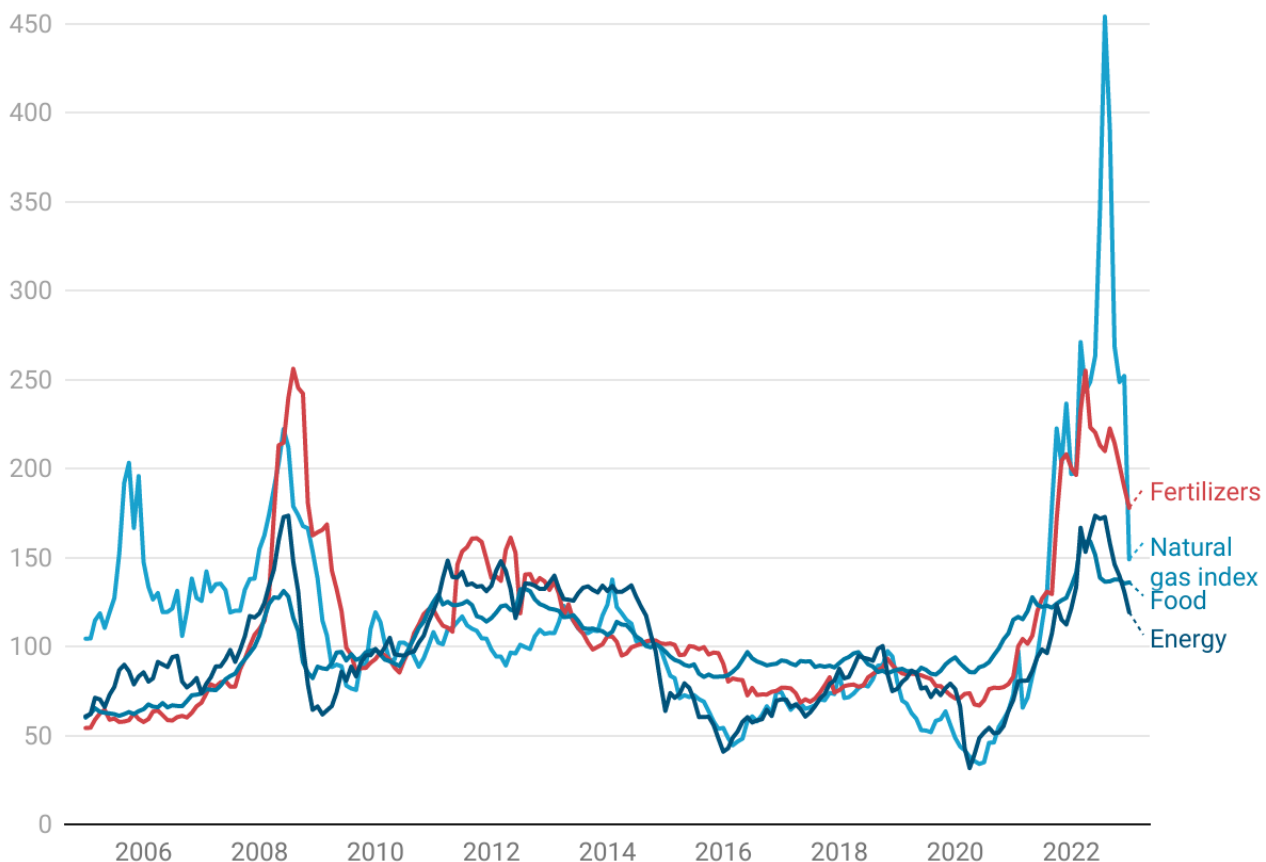
Men [ifølge FAO og World Food Programme](#) er regionale konflikter den primære bagvedliggende årsag til den akutte madmangel. De største antal mennesker i akut fødevaremangel lever i Den Demokratiske Republik Congo, Nigeria, Yemen, Afghanistan, Etiopien og Syrien (i nævnte rækkefølge) – og det er stater, som har været plaget af interne stridigheder de seneste år.

Borgerkrig og oprør får tilmed mange borgere til at flygte inden for landets grænser eller til nabolande. I løbet af 2021 befandt langt størstedelen af [verdens internt fordrevne](#) sig i Østafrika, efterfulgt af Sydafrika og Vest- og Centralafrika. Store flygtningestrømme lægger yderligere pres på forsyningskæder og fødevaresystemets evne til at tilpasse sig skiftende betingelser på steder, hvor infrastrukturen i forvejen kan være svag. For Europa kan krisens største politiske konsekvens ende med at blive store flygtningestrømme sydfra.

Stigende priser afspejler også en forventning til fremtidens forsyning, og her spiller især landbrugets omkostninger ind. Mange fødevareproducenter er afhængige af at importere gødning, og netop gødning er blevet langt dyrere i 2022.

Dyrere gødning sår frygt for fremtidens fødevarepriser

Verdensbankens prisindekser

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: Verdensbanken • Lavet med Datawrapper

Den dyre gødning skyldes især den astronomiske stigning i priser på gas. Allerede i løbet af sommeren 2021 begyndte gasprisen at kravle opad først som konsekvens af usædvanligt høj efterspørgsel fra [Kina](#) og senere pga. Vladimir Putins trusler om at sende færre mængder gennem rørledninger til Europa for at få [Nord Stream 2 godkendt](#). Endnu et stort spring har prisen taget i 2022, hvor europæiske lande har måttet finde nye kilder til energi og lagre gas til vinteren, efter Rusland har [reduceret udbuddet drastisk](#).

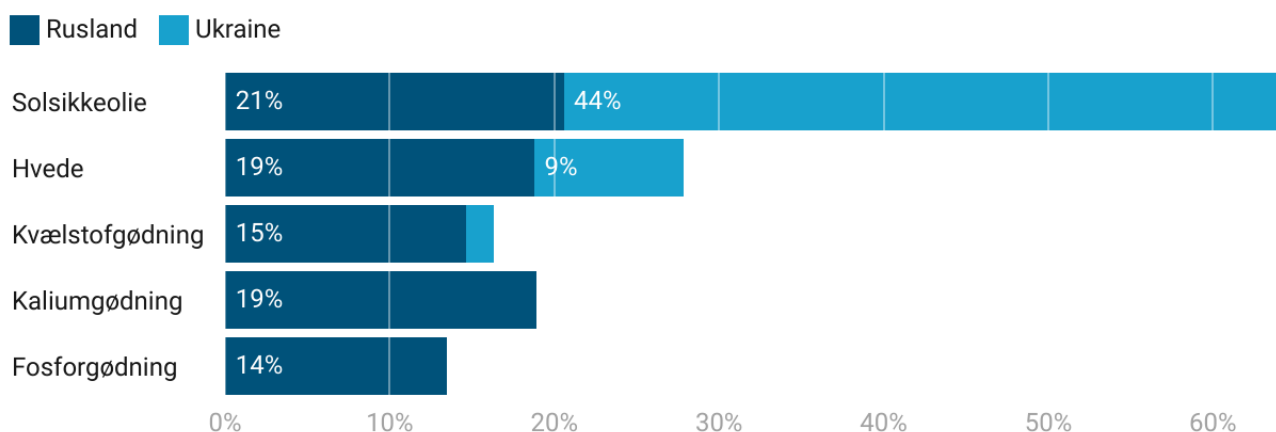
Indtil videre er priserne på gødning steget langt mere end på fødevarer, og gaspriserne fortsætter med at gå op. Selvom fødevarepriserne globalt er på vej ned i disse måneder, er der således en risiko for, at den dyre gødning også vil have en effekt på priserne i kommende år.

Når gas er dyrt, vokser regningen på elektricitet også, og det rammer europæiske fødevareproducenter særligt hårdt i disse måneder, hvor Rusland leverer mindre gas til kontinentet end normalt.

El og energi bruges i alt fra pasteurisering af mælk til nedkøling af mad og opvarmning af drivhuse. Med den usædvanligt dyre energi i starten af september advarer [europæiske landbrugsorganisationer](#) nu om, at det "truer muligheden for at fortsætte med at levere essentielle landbrugsprodukter, fødevarer og foder".

Fødevarereksport før krigen

Andele af global eksport

Målt i mængde, 2020

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

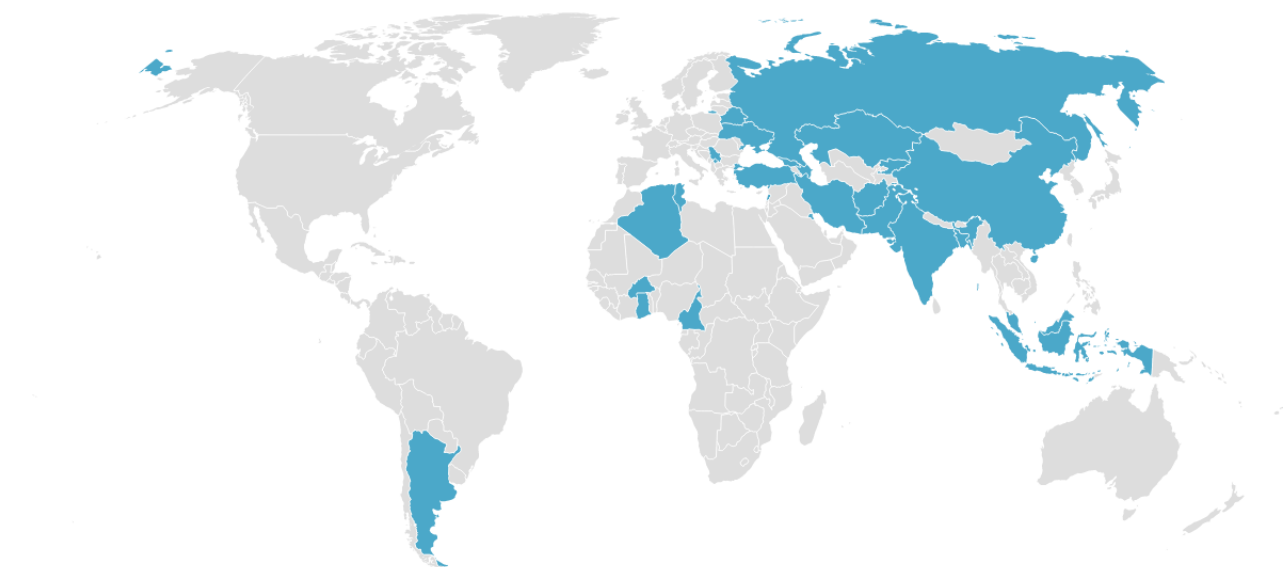
Rusland står derudover for en væsentlig del af den globale eksport af gødning og bestemte fødevarer. Med usikkerhed om fremtidige sanktioner og krigen videre forløb har det givet anledning til højere priser på børsmarkeder.

I enkelte tilfælde har Ukraines problemer med at eksportere produkter under krigen også skabt problemer for lande, der modtager en stor del af deres fødevarer herfra, herunder Eritrea og Egypten.

Den globale distribution af fødevarer er yderligere udfordret af, at mange lande som reaktion på krigen og den stigende geopolitiske usikkerhed har indført eksportforbud og -restriktioner på fødevarer og gødning i år.

Store dele af Asien har indført eksportrestriktioner efter krigen

Nye restriktioner på eksport af fødevarer eller gødning i 2022

Farvede områder indikerer lande med nye restriktioner

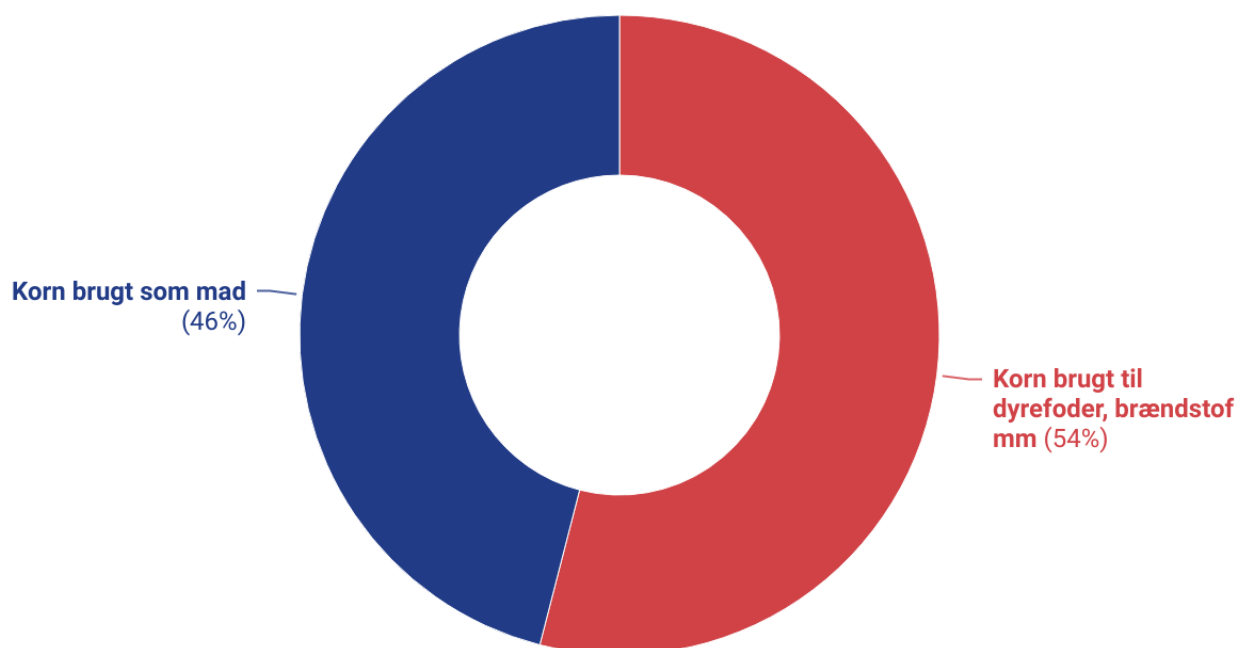
Kort: Tænk tanken EUROPA • Kilde: Verdensbanken • Lavet med Datawrapper

Fødevarer, foder og brændsel

Den humanitære indsats om at brødføde nødlidende mennesker handler ikke blot om at distribuere fødevarer mere lige og effektivt – det er i høj grad også et spørgsmål om, hvordan vi bruger landbrugets afgrøder.

Under halvdelen af verdens korn går direkte til mennesker

2,9 milliarder ton korn (majs, ris, hvede, mm), 2019

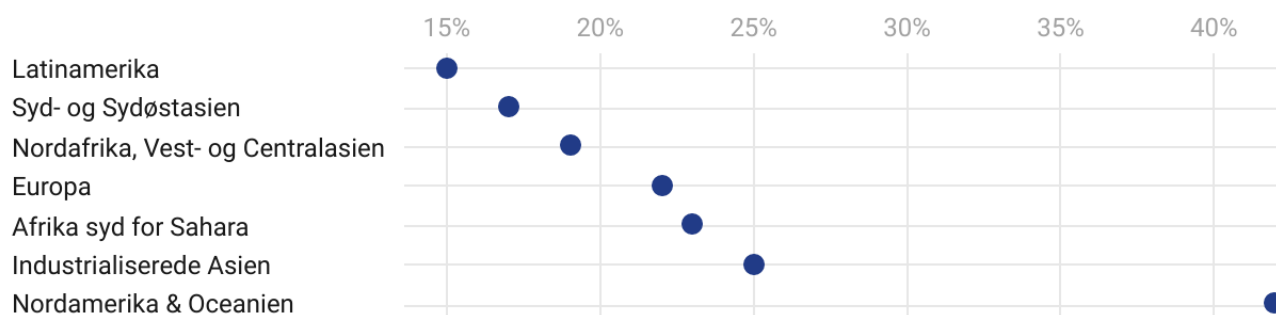
Kilde: The Economist • Lavet med Datawrapper

Under halvdelen af verdens korn bliver spist af mennesker i dag. Særligt kornsorter som majs, ris og hvede bruges som dyrefoder og biobrændsel.

Men hvor korn til foder i sidste ende går til at brødføde mennesker med animalske produkter, er biobrændslerne en erstatning for andre energiformer, fx benzin til biler. Alene i Europa bruger vi afgrøder til biobrændsel, der samlet set kunne sikre kaloriebehovet for 150 millioner mennesker ifølge NGO'en [Transport & Environment](#). På verdensplan kan det samlede forbrug dække helt op til [1,9 milliarder menneskers indtag](#). Det vil kræve omfattende politisk handling at reducere forbruget af biobrændsel på kort sigt, men de seneste måneder er spørgsmålet alligevel blevet genstand for kritisk debat.

Madspil per region

Andel af den samlede mængde mad, der går til spilde

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: World Resources Institute baseret på FAO (2011) • Lavet med Datawrapper

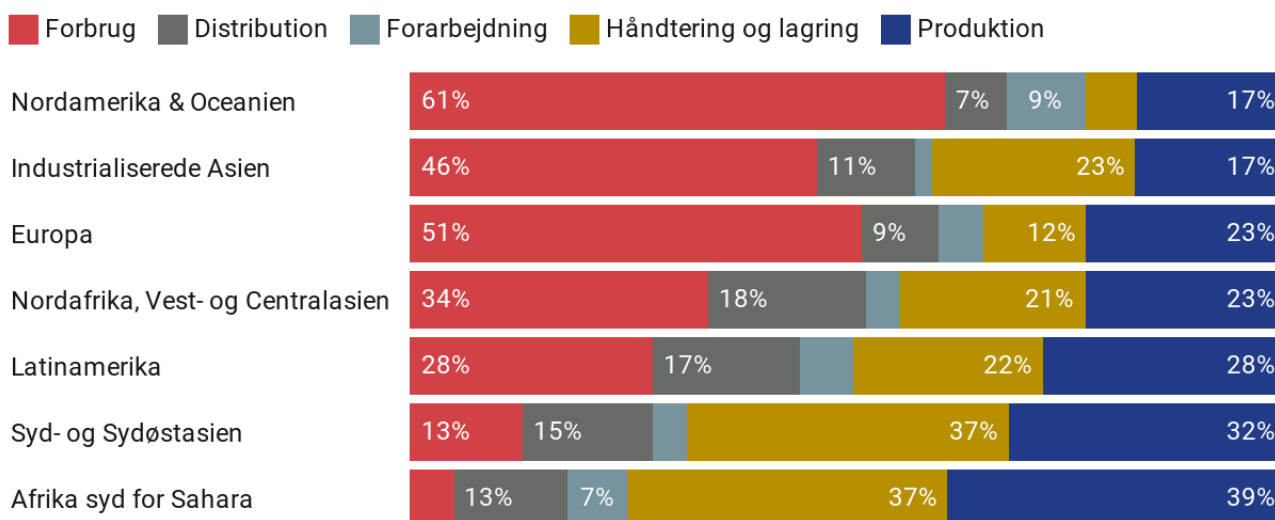
Læg dertil, at store mængder mad går til spilde i forskellige led af fødevarer systemet. I 2011 estimerede [FAO](#), at helt op til en tredjedel af al produceret mad går til spilde målt i kilo.

Madspild er et særligt udbredt problem i Nordamerika. Det medvirker ikke blot til manglen på mad hos underernærede grupper, men har også i sig selv store økonomiske og miljømæssige omkostninger.

Som vist herunder er der [store regionale forskelle](#) både på spildprocenten, og hvor i produktionen det går galt.

I rige lande er spild forbundet med forbrug, mens det andre steder er produktion og håndtering

Madspild fordelt ud på produktionsled

Målt på kalorier

Grafik: Tænketanken EUROPA • Kilde: World Resource Institute baseret på FAO (2011) • Lavet med Datawrapper

De store regionale forskelle understreger, at metoderne til at afhjælpe madspild bør være forskellige. Hvor en mindre andel vil kunne afhjælpes ved at modernisere selve produktionen i udviklingslande, vil en langt større andel skulle findes gennem ændret forbrugeradfærd i industrialiserede lande.

Europæisk fødevarer sikkerhed er importafhængig

Europa eksporterer hvert år flere fødevarer, end vi importerer, men alligevel er vi stadig afhængige af at skaffe bestemte afgrøder, råstoffer og energi fra resten af verden. Det gælder især på tre områder: gødning, uforarbejdede afgrøder såsom kaffe og frugt samt majs til foder.

Uden gødning har det europæiske landbrug trange kår. For en lang række afgrøder, især hvede og kornarter som havre, er det blandt de vigtigste ingredienser til at dyrke billige fødevarer.

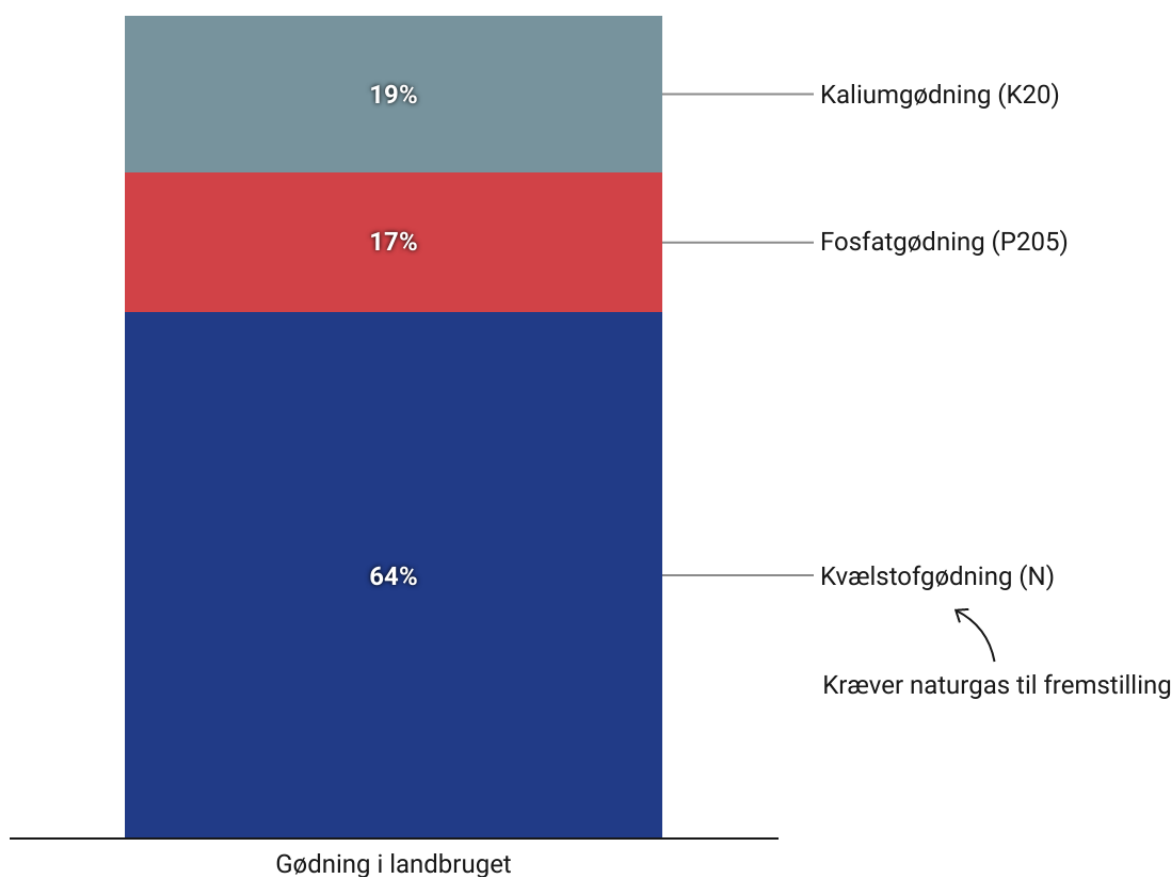
Samlet set producerer de 27 EU-lande stort set lige så meget gødning, som de forbruger. I årene 2018-2020 fremstillede de gennemsnitligt 16,8 millioner ton per år, mens forbruget var på 15,5 mio. (FAOSTAT). De store tal skjuler dog det faktum, at

Europa er dybt afhængig af udenlandske materialer for at holde den europæiske gødningsproduktion i gang.

Der findes flere forskellige former for gødning, som næsten alle er baseret på tre stoffer: kvælstof, fosfor og kalium. De kræver hver deres materialer til fremstillingen: til kvælstofgødning især naturgas og ammoniak, fosfatsten til fosforgødning og potaskesten til kaliumgødning.

EUs gødningforbrug (gammel)

Gennemsnit af 2018-2020, målt i ton

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: FAOSTAT • Lavet med Datawrapper

Cirka to tredjedele af EU's forbrug af gødning er kvælstofgødning. Det europæiske landbrugs skæbne er derfor kædet tæt sammen med prisen på naturgas, som er steget markant det seneste år, og afhængigheden af Rusland er stor.

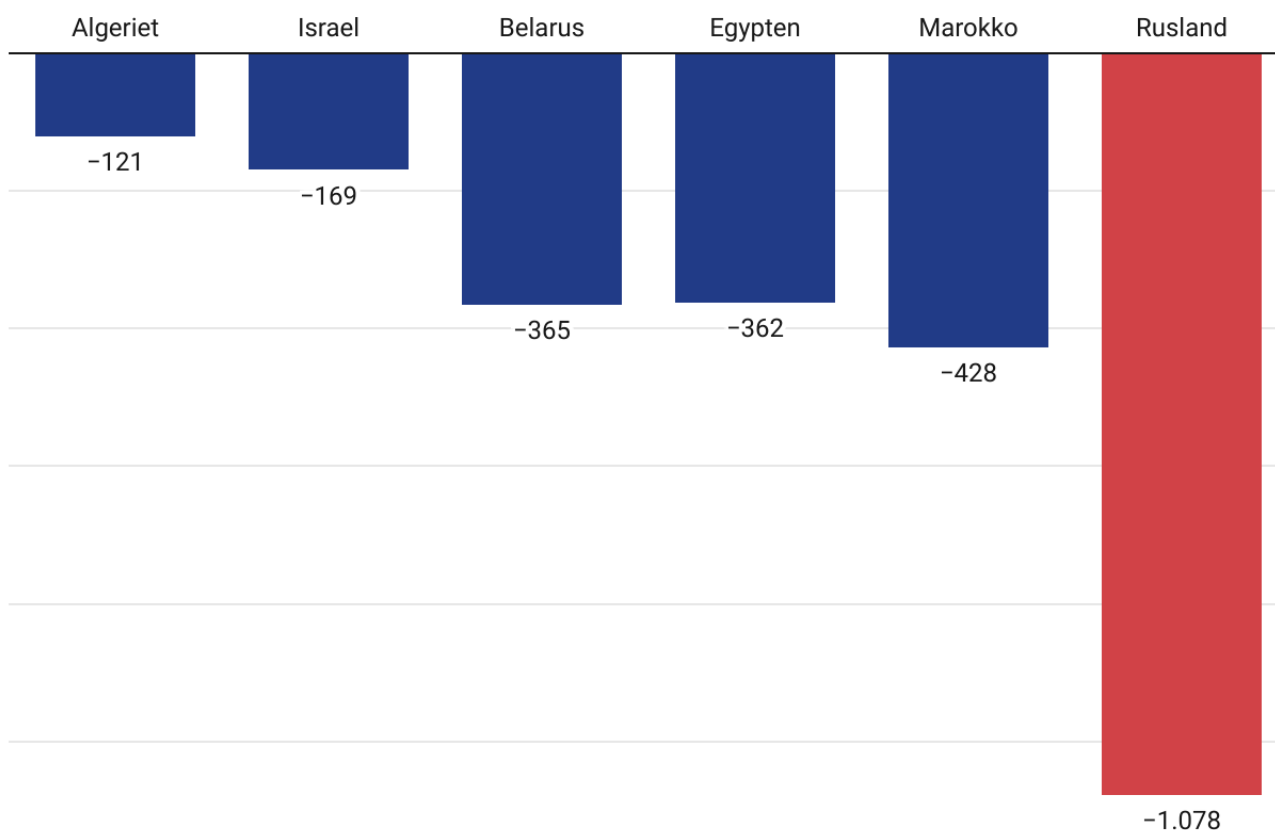
Hverken gødning eller gas er direkte berørt af EU's sanktioner mod Rusland. Alligevel har flere producenter af gødning set sig nødsaget til at lukke eller sænke produktionen efter Ukraine-krigens udbrud på grund af de [høje priser](#).

Til produktionen af kvælstofgødning importerer EU også årligt store mængder ammoniak: I 2020 skaffede unionen 1,9 mio ton mere af stoffet, end det eksporterede, svarende til en negativ handelsbalance på 619 mio. dollars med resten af verden.

Alt i alt havde EU i 2020 et negativt handelsunderskud med Rusland for gødningsprodukter på 1.078 millioner euro, langt større end med Marokko eller Egypten, som er de næststørste leverandører.

EUs landbrug afhænger af russisk gødning

EU-27 handelsbalance for gødningsprodukter, millioner euro, 2020,

Seks største handelsunderskud

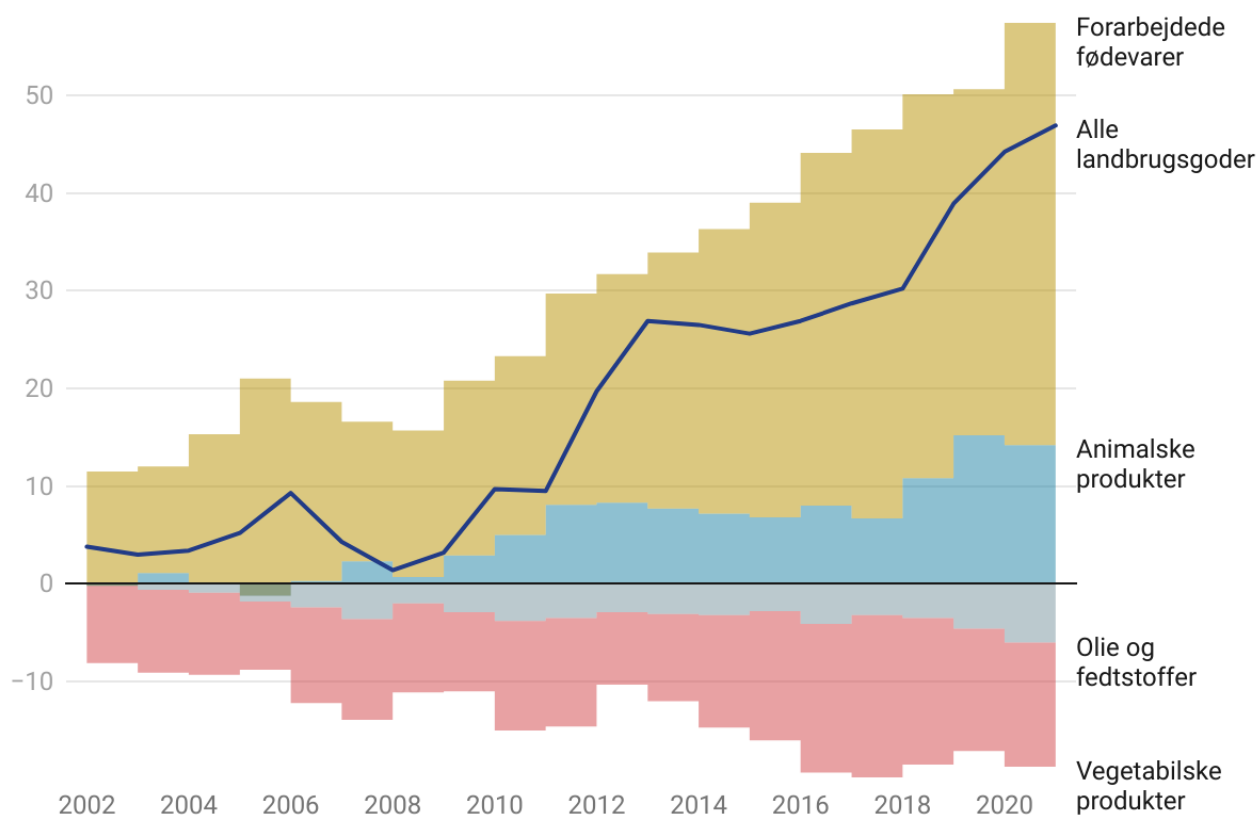
Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: Fertilizers Europe • Lavet med Datawrapper

Det dekadente kontinent

Udover gødning er EU afhængig af import af olieprodukter og vegetabiliske afgrøder, hvor Unionen har en negativ handelsbalance med resten af verden (som vist herunder). Det drejer sig især om frugt, foder og soya-, kaffe- og kakaobønner.

EU importerer afgrøder og eksporterer forarbejdede produkter

EU-27 handelsbalancer per kategori og samlet, milliarder euro

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: EUROSTAT • Lavet med Datawrapper

Hvor Europa har en stor eksport af fødevarekategorier med en høj forarbejdningsgrad som chokolade og spiritus, er vi altså afhængige af import af fødevarer med en lavere forarbejdningsgrad.

EU køber frugt, bønner og olie - sælger vin og chokolade

Top fem import- og eksportvarer i fødevarehandel, millioner euro, 2021

Import

19.035

7.776

6.842

6.802

6.669

Eksport

17.162

9.495

9.197

9.141

8.405

Grafik: Tænk tanken EUROPA • Kilde: Europa-Kommissionen Agri-Food Trade Factsheet 2022 • Lavet med Datawrapper

Måler man på kalorier frem for markedsværdi, har de 27 EU-lande derfor et handelsunderskud med resten af verden. Ifølge forskere fra [SciencesPo og tænketanken IDDRI](#) er vores importafhængighed på mellem 5 og 10 % af vores samlede kalorieforbrug og helt op til 20 % for proteinforbruget. Den europæiske fødevarerikkerhed er derfor sårbar over for eksportrestriktioner og andre pludselige forstyrrelser af den globale handel.

Det samme gælder forbruget af foder til dyr. Store dele af de olieplanter og soyabønner, Europa importerer hvert år, går til den animalske produktion i landbruget. Meget majs ender også i dyrenes maver, og her dækker de 27 EU-lande årligt omkring en fjerdedel af forbruget gennem et negativt [handelsunderskud](#) med omverdenen.

Heller ikke når det kommer til fødevarer, kan Europa leve i sin egen verden – men må konstant forholde sig til udviklinger uden for vores grænser og forsøge at tilpasse sig til dem.